

Cezary Obracht-Prondzyński

Noty wydawnicze 2003

Acta Cassubiana 6, 405-418

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NOTY WYDAWNICZE 2003

Krzysztof Bartowski, Zbigniewa Buława, *Chojnice – miejsca pamięci, Chojnice 2003*, wyd. Urząd Miejski w Chojnicach, ss. 84

To wyjątkowa pozycja w piśmiennictwie pomorskim, ponieważ do tej pory właściwie żadne miasto nie doczekało się tak pełnego rejestru wszystkich miejsc pamięci. Książka poprzedzona wstępem znanego chojnickiego regionalisty red. Kazimierza Ostrowskiego składa się z pięciu części uzupełnionych mapą, na której zaznaczono lokalizację wszystkich wymienionych obiektów. W części pierwszej opisano piętnaście chojnickich pomników (a warto dodać, że każdemu opisowi towarzyszy kolorowe zdjęcie). Są tu m.in. pomniki Jana III Sobieskiego, Hieronima Derdowskiego, Floriana Ceynowy czy Chrystusa Króla. W części drugiej przedstawiono 51 tablic pamiątkowych poświęconych poszczególnym osobom indywidualnym (np. Stanisławowi Sikorskiemu) lub też grupom zawodowym (np. pomordowanym nauczycielom czy pocztowcom), następnie ważnym wydarzeniom (np. uzyskaniu niepodległości w 1920 r.) oraz instytucjom i organizacjom (np. „Gazecie Chojnickiej” czy też klubom sportowym). W części trzeciej przedstawiono istniejące chojnickie cmentarze, a w części czwartej nekropolie dawne (m.in. cmentarze żydowskie i tzw. Francuskie Doły). Wreszcie w części ostatniej wspomniano o miejscach zapomnianych, czyli dawnych cmentarzach przykościelnych i kryptach grobowych w granicach murów miejskich.

Jowita Kęcińska, *Geografia życia literackiego na Pomorzu Nadwiślańskim 1772-1920. Polski i kaszubski krąg kulturowy*, Gdańsk-Słupsk 2003, wyd. Instytut Kaszubski, Pomorska Akademia Pedagogiczna, ss. 624

Książka jest monografią zawierającą obraz kultury literackiej Pomorza od drugiej połowy XVIII wieku po moment włączenia tego regionu ponownie w granice państwa polskiego. Składa się z dwóch części: *Instytucje, stowarzyszenia*

i organizacje związane z życiem literackim i umysłowym Pomorza (drukarnie, księgarnie, biblioteki i czytelnie, życie teatralne); Miejsca urodzenia i działalności ludzi pióra i kultury umysłowej na Pomorzu w kontekście ich biografii (główną częścią jest tu przewodnik po miejscach urodzenia i działalności ludzi pióra i kultury umysłowej). Całość wywodów autorki uzupełniają liczne mapy oraz bibliografia.

***Dzieje wsi pomorskiej. II Międzynarodowa Konferencja Naukowa*, red. R. Gaziński, A. Chłodziński, Dygowo-Szczecin 2003, wyd. Gminny Zespół Oświaty i Kultury w Dygowie, ss. 270**

W książce zamieszczono, oprócz wstępu, dwadzieścia dwa teksty pogrupowane w czterech działach. W pierwszym poświęconym źródłoznawstwu i historii warto zwrócić uwagę na artykuł Radosława Gazińskiego poświęcony źródłom do dziejów wsi pomorskiej w Archiwum Książąt Szczecińskich oraz na artykuł Bogusława Polaka o Organizacji Wojskowej Pomorza w latach 1918-1920. W drugim dziale *Etnografia i literaturoznawstwo* interesujący jest tekst autorstwa Agnieszki Szczepaniak-Kroll o czarownicach w prasie i literaturze pomorskiej początku XX wieku. Dyskusyjny jest natomiast artykuł Daniela Kalinowskiego pt. *Teatr kaszubski. Od folkloru ku antropologii teatralnej* (choćby z tego względu, że bardzo uboga jest jego podstawa źródłowa). W tymże dziale warto też zwrócić uwagę na tekst bytowskich muzealników Tomasza Siemińskiego i Macieja Kwaśkiewicza pt. *Czar i przekleństwo Państwowych Gospodarstw Rolnych (na przykładzie gminy Dygowo)*. W kolejnych dwóch działach zamieszczono artykuły poświęcone problematyce językoznawczej (np. Marii Pająkowskiej, *Żywotność gwary w repertuarze teatrów wiejskich w Borach Tucholskich*) oraz historii sztuki i krajoznawstwu. Warto podkreślić, że każdy artykuł został opatrzony obcojęzycznym streszczeniem, a całość książki ubogacają liczne ilustracje, także kolorowe.

Gerard Kosmala, *Granica relikтовая. Trwałość byłej granicy polsko-niemieckiej między Sulmierzycami a Rychtałem w krajobrazie i w świadomości*, Toruń 2003, wyd. Dom Wydawniczy DUET, ss. 232

Autor we *Wstępie* podkreślił, że jego celem było „możliwie szczegółowe zbada-
nie pozostałości po granicy politycznej, czyli stanu zachowania granicy relikto-
wej – prawie 60 lat od jej formalnej likwidacji”. Rzeczywistość, którą przed-
stawia w swojej książce, jest bardzo podobna do tej, z którą mamy do czynienia na
terenach dawnego pogranicza na Kaszubach. W pierwszych dwóch rozdziałach pisze
ogólnie o problematyce badań granic reliktowych oraz o dawnym pograniczu Śląska,
a także o historycznych losach granicy polsko-niemieckiej na interesującym go ob-
szarze. Jednak najciekawsze są następne rozdziały, w których autor przedstawia
zachowanie dawnej granicy państwowej w przebiegu granic administracyjnych

w okresie powojennym (w granicach międzywojewódzkich, powiatowych czy gminnych). Podkreśla przy tym, że dawny podział związany z granicą państwową utrzymywał się długo po wojnie. Píše również o trwałości granicy w krajobrazie (tu bardzo skrupulatnie bada pozostawione w terenie znaki graniczne i inne elementy ochrony granic: kamienie graniczne, rowy i miedze graniczne, kopce i drogi graniczne, budynki Urzędów Celnych i Straży Granicznej). Ponieważ praca wpisuje się w nurt geografii politycznej, wszystkie te elementy zostały odnotowane na licznych mapach (dawnych niemieckich i polskich współczesnych) oraz udokumentowane na kilkudziesięciu kolorowych zdjęciach. Ostatni rozdział ma charakter bardziej socjologiczny. Dotyczy on mianowicie trwałości dawnej granicy w świadomości mieszkańców terenów nadgranicznych. Autor przeprowadził kilkadziesiąt obszernych wywiadów z przedstawicielami kilku pokoleń. Na ich podstawie rekonstruuje m.in. obraz dawnej granicy, jej przebieg i jej wytyczenie, czemu towarzyszyło wiele konfliktów, kwestie związane z przekraczaniem granicy, kontrolą i przemytem, relacje ze strażnikami i mieszkańcami po drugiej stronie, problemy związane z likwidacją granicy w momencie wybuchu wojny i następnie po wojnie oraz zacieranie śladów dawnej granicy w okresie powojennym. Są tu również analizy przemian społeczności pogranicza, na które wpływ miało zarówno wytyczenie granicy (np. rozdzielenie rodzin, podział gospodarstw itd.), jak i jej likwidacja. Należy żałować, że podobne opracowanie nie powstało w odniesieniu do dawnych granic polsko-niemieckiej i polsko-gdańskiej na terenie Kaszub i Kociewia.

Drogi do Niepodległości. Ziemie polskie w dobie odbudowy Państwa Polskiego, red. Z. Karpus, M. Wojciechowski, Toruń 2003, wyd. Uniwersytet Mikołaja Kopernika, ss. 303

Tom został przygotowany przez toruńskie środowisko historyczne, a wydano go z okazji 85 rocznicy odzyskania Niepodległości. Spośród 20 tekstów, pogrupowanych w trzech częściach, kilka odnosi się do terenu Pomorza. Warto zwrócić uwagę m.in. na teksty Ryszarda Sudzińskiego, *Miejsce Pomorza w koncepcjach podziału terytorialnego Drugiej Rzeczypospolitej*, Tomasza Chincińskiego, *Związki kombatanckie w województwie pomorskim w okresie międzywojennym wobec obchodów rocznic odzyskania niepodległości*, Mirosława Golona, *Obchody rocznic odzyskania niepodległości na Pomorzu od lat dwudziestych do dziewięćdziesiątych XX wieku*, a zwłaszcza na tekst Jana Bełkota, *Integracja Pomorza z kulturą narodową po odzyskaniu niepodległości*. Całość uzupełniają ułatwiające korzystanie z książki indeksy osobowy i geograficzny.

„Biuletyn Historyczny Lęborskiego Bractwa Historycznego i Muzeum w Lęborku”, 2003, nr 21, ss. 114

W tym zeszycie zamieszczono materiały z sesji naukowej „Ziemia Lęborska w wiekach średnich”. Wśród siedmiu zamieszczonych tu tekstów szersze grono

odbiorców mogą zainteresować artykuły Marka Smolińskiego, *Księstwo Białogardzkie* oraz Błażeja Śliwińskiego, *Księżę białogardzki Racibor*. Problematyki ściśle lokalnej dotyczą pozostałe teksty, m.in. Beaty Możejko, *Średniowieczne dzieje Ziemi Łębarskiej w świetle dotychczas rozpoznanych źródeł przechowywanych w Archiwum Państwowym w Gdańsku* czy Krzysztofa Macieja Kowalskiego, *Świeczniki gotyckie z kościoła parafialnego pw. św. Jakuba w Łęborku*. Z pewnością duży walor dokumentacyjny ma też *Sprawozdanie z badań archeologicznych przy kościele św. Jakuba w Łęborku* napisane przez Agnieszkę Krzysiak.

Zbigniew Suliga, Gabriela Włodarska, *Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach. Das Museum des Slovinzischen Dorfes in Kluki*, Słupsk 2003, wyd. Muzeum Pomorza Środkowego, ss. 70

Albumowe wydanie dwujęzycznej minimonografii i jednocześnie przewodnika po słowińskim skansenie. Zamieszczone w nim 76 zdjęć autorstwa Z. Suligi w pełni prezentuje walory muzeum w Klukach (także to, jak muzeum żyje, czyli jakie odbywają się tu imprezy i jak pielęgnuje się tu dawny styl życia – łącznie np. z kopaniem torfu, wyrobem wędlin czy pieczeniem chleba). Tekst opisuje powstanie muzeum i jego program, a następnie najważniejsze zabytki: zagrody Reimanów, Josta i Klicka, magazyn i szałas rybacki, chałupę Charlotty Klick, chałupę z Żoruchowa, zagrodę Augusta Klücka i zagrodę Keitschicków, wreszcie cmentarz. Na końcu zamieszczono plan muzeum widziany z lotu ptaka, który z pewnością pomoże w zwiedzaniu.

Miroslav Hroch, *Małe narody Europy. Perspektywa historyczna*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2003, wyd. Ossolineum, ss. 168

W kontekście dającego się zauważyć w całej Europie renesansu idei narodowych książka może się okazać pomocna w zrozumieniu tego zjawiska. Autor omawia tu losy i kształtowanie się 27 narodów, określanych przez niego „małymi”, przy czym grupa ta jest bardzo zróżnicowana (są tu zarówno narody, które nigdy nie miały własnego państwa, jak i te o bardzo długiej i bogatej tradycji państwowej). Są tu więc i Łużyczanie, Macedończycy, Walińczycy czy Bretończycy, ale także Litwini, Bułgarzy, Węgrzy czy Czesi. Autor po zaprezentowaniu tych grup przechodzi do analizy porównawczej, zajmując się m.in. takimi zagadnieniami, jak skład społeczny patriotów, rola inteligencji w ruchu narodowym, pozycja szlachty i chłopstwa, rola ośrodków miejskich i elit mieszczańskich. W części drugiej przechodzi do analizy teoretycznej, prezentując różne poglądy na nacjonalizm, naród i proces jego powstania. Wreszcie w części ostatniej analizuje przyczyny formowania się małych narodów i wpływ takich zjawisk, jak rola języka, procesy modernizacyjne czy też pamięć zbiorowa. Całość książki uzupełnia ciekawa bibliografia.

Ryszard Struck, *Półwysep Helski od A do Z*, Gdynia 2003, wyd. Region, ss. 125

Kolejny lokalny kaszubski bedeker. Tym razem autor w ponad 70 hasłach w syntetyczny sposób prezentuje, jego zdaniem, najciekawsze elementy kultury, historii i współczesności Półwyspu Helskiego (dla zainteresowanych zamieszczono tu także bibliografię, ale szkoda, że nie ma indeksu osobowego). Całość została zilustrowana licznymi fotografiami, planami miast, reprodukcjami stron tytułowych książek itd.

***Ziemia Słupska. Dzieje i kultura, mapa etnograficzno-historyczna powiatu słupskiego* oraz Marzena Mazur, Henryk Soja, *Objaśnienia do mapy etnograficzno-historycznej powiatu słupskiego*, Słupsk 2003, wyd. Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, ss. 74**

Wyjątkowe przedsięwzięcie, ponieważ do tej pory żaden inny powiat w województwie pomorskim, a i chyba na całym Pomorzu, nie doczekał się podobnej mapy wraz z objaśnieniami do niej. Na wykonanej w pomysłowy sposób mapie naniesiono miniwizerunki symbolicznych dla poszczególnych miejscowości budowli, obiektów przyrodniczych, symboli kulturowych itp. Nawiązano w ten sposób do podobnej mapy wydanej w 1929 roku przez Rudolfa Hardow, która była bezpośrednią inspiratorką dla współczesnych autorów. W książce zawierającej objaśnienia krótko scharakteryzowano cały powiat słupski i poszczególne gminy, a następnie w układzie alfabetycznym podano informacje o poszczególnych miejscowościach i znajdujących się w nich pałacach (przy każdym jest zdjęcie). Kolejne dwie części zawierają informacje o najciekawszych zjawiskach kulturowo-historycznych i archeologicznych Ziemi Słupskiej. Całość stanowi świetny materiał poznawczy i dydaktyczny.

Anna Forecka, *Polski mur*, Piła 2003, wyd. Media Zet. Wydawnictwo, ss. 175

Zbiór czternastu reportaży o ludziach Krajny Złotowskiej. Przegląd złożonych i skomplikowanych losów tej krainy – losów przed II wojną światową, w czasie jej trwania, po zakończeniu i w ostatnich latach. Często brzmi w nich nuta bohaterstwa, uparte go trwania przy polskości, ale i nuta rozczarowania, rozgoryczenia. Wiele tu ludzkiego samozaparcia, ale i ludzkiej krzywdy, podziałów w rodzinach, problemów z wyjazdami do Niemiec... Książka została opatrzona ciekawymi zdjęciami – współczesnymi i archiwalnymi oraz indeksem osobowym.

Julian Rydzkowski, *Chojniczanie opowiadają*, Chojnice 2003, wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Muzeum Historyczno-Etnograficzne, ss. 31

Skromny, ale bardzo intrygujący, zbiór opowiadań o dawnych Chojnicach. W końcowym szkicu *Chojnice na przełomie wieków* Kazimierz Ostrowski wyjaśnia oko-

liczności powstania tegoż zbioru, istniejącego dotychczas tylko w postaci maszynopisu. Otóż J. Rydzkowski kilkakrotnie zbierał opowieści dawnych znanych mieszkańców miasta, a w 1973 r. kazał je wszystkie przepisać i pozostawił w maszynopisie. Teraz, z okazji 25 rocznicy jego śmierci, miejscowi regionaliści postanowili wydać go drukiem. Składają się nań opowieści Maksa Bennewitza o Bractwie Kurkowym, Gustawa Raschke o pierwszym pociągu w Chojnicach, Jana Lenza o chojnickich stróżach nocnych, Pawła Wilke o gazowni, Jana Schulza o „*kaflach z gliny berlińskiej*”, Marii Kądziałowej o chojnickich restauracjach (45!), Ottona Weilanda o ludziach i wydarzeniach niecodziennych w dawnych Chojnicach (pojawiają się tu m.in. postacie miejscowych Żydów) wreszcie wspomnienie samego J. Rydzkowskiego: *Coraz więcej Polski*. Książkę zilustrowano dawnymi pocztówkami Chojnic z kolekcji Tadeusza Święckiego (K. Ostrowski napisał tu też o samej kolekcji). W sumie jest to bardzo interesujący dokument obrazujący zmiany w życiu Chojnic w XX wieku oraz ważny przyczynek do biografii J. Rydzkowskiego.

Gerard Labuda. *Doctor Honoris Cusa Uniwersytetu Szczecińskiego*, Szczecin 2003, wyd. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, ss. 74

Okolicznościowa publikacja wydana z okazji wyróżnienia najwyższym tytułem akademickim nestora kaszubskich uczonych przez Uniwersytet Szczeciński. Składa się na nią: reprodukcja dyplomu doktorskiego prof. G. Labudy, wystąpienie rektora USz. podczas uroczystego posiedzenia Senatu uczelni, wniosek promotor-ski autorstwa prof. Włodzimierza Stępińskiego, omówienie dorobku laureata przygotowane przez prof. Władysława Filipowiaka, recenzje dorobku autorstwa prof. Henryka Samsonowicza i prof. Bogdana Wachowiaka. Jest tu też tekst wystąpienia samego laureata: *Moja naukowa droga do Szczecina*.

Marek Starowieyski, *Spotkania i wędrówki*, Pelplin 2003, wyd. WDP „Bernardinum”, ss. 362

Książka jednej z ciekawszych postaci w polskim Kościele zawiera zbiór publikowanych już w różnych miejscach i w różnym czasie tekstów ułożonych tu w dwóch częściach. W pierwszej autor prezentuje swoje spotkania z ciekawymi ludźmi, w drugiej zaś relacje z wędrówek po całej praktycznie Europie. Tu właśnie jako rozdział ósmy znalazła się opowieść o wyprawie na Kaszuby pt. *Kaszubska wanoga*. Warto ją przeczytać jako świadectwo spotkania z kaszubszczyzną osoby z zewnątrz – nastawionego pozytywnie, ale jednak laika. To okazja do przejrzenia się w lustrze cudzych wyobrażeń i... zaskoczeń.

Alfons Kiedrowski, *Moje życie*, Gdańsk 2003, wyd. Oficyna Czac, ss. 215

Jedne z ciekawszych kaszubskich wspomnień wydanych w ostatnich latach. Podtytuł najlepiej informuje o tym, o czym jest ta książka: *Dzieciństwo w nadgra-*

nicznym Nierostowie, czas okupacji i służba w wermachcie, areszt NKWD i wywózka do gulagu, pierwsze lata po powrocie na Kaszuby. Całość do druku przygotował Wojciech Kiedrowski, który też opatrzył wspomnienia postłowiem. Zamieszczono tu także kilka rodzinnych zdjęć.

„Zeszyty Chojnickie”, 2003, nr 18, wyd. Chojnickie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, ss. 145

W kolejnym numerze chojnickiego pisma zamieszczono w dziale *Artykuły i rozprawy* pięć tekstów, m.in. Pawła Młynarczyka o procesach sądowych między augustianami a miastem Chojnice oraz Anny Goszki o chojnickim cmentarzu parafialnym przy farze. W dziale *Materiały źródłowe* Adam Szweda prezentuje *Kościelną historię Chojnic* burmistrza Izaaka Goedtkego, a Jacek Knopek (red. naczelny pisma) przedstawia wyniki referendum ludowego w 1946 r. na Ziemi Chojnickiej. Trochę dziwne jest wydzielenie kolejnego działu *Referaty*, w którym umieszczono dwa teksty: K. Ostrowskiego o kościele św. Jana oraz Damiana Piłackiego i Arseniusza Finstera o problemach z wyliczeniem podstawy podatku mieszkaniowego (ten akurat tekst odstaje od profilu pisma). Ciekawy natomiast jest dział następny zawierający kilka szkiców biograficznych (m.in. o ks. Antonim Kowalkowskim, ks. Antonim Wolszlegierze, mec. Hipolicie Ostoi-Lniskim oraz znanych chojnickich postaciach mec. Alfonsie Lahnie i Wandzie Tyborskiej). Całość uzupełniają sprawozdania i recenzje.

***Dzieje Żukowa*, red. B. Śliwiński, Żukowo 2003, wyd. Miasto i Gmina Żukowo, Spółka Wydawnicza „Remus” Kartuzy, ss. 505**

Kolejna monografia pomorskiego miasta przygotowana przez środowisko gdańskich historyków. Zachowano w niej generalnie układ chronologiczny, choć nie ma tu konsekwencji. Książka zaczyna się omówieniem przez Sobiesława Szybrowskiego losów zakonu norbertanów i norbertanek, z którym Żukowo historycznie jest ściśle związane, jako siedziba ich klasztoru. Następnie najdawniejsze dzieje Żukowa omawia Błażej Śliwiński, losy osady na przełomie XIII i XIV wieku przedstawia on wspólnie z Markiem Smolińskim. Kolejne okresy prezentują zaś Beata Możejko (od XIV do XVI w.), Andrzej Groth (do początku XIX w.), w latach zaboru pruskiego Andrzej Romanow, w okresie międzywojennym Mieczysław Widernik, natomiast w latach II wojny światowej Bolesław Hajduk, a po jej zakończeniu Eugeniusz Koko. Ponadto zamieszczono tu tekst B. Możejko o herbie miasta i Krzysztofa Kowalskiego o zabytkach Żukowa. Ostatnie lata po przełomie demokratycznym zaprezentował Antoni Grzędzicki, ale tylko w postaci kalendarium wydarzeń, co z pewnością nie jest rozwiązaniem satysfakcjonującym czytelnika. Z całą też pewnością niezbyt szczęśliwym rozwiązaniem było umieszczenie wszystkich przypisów na końcu książki, po tekstach (korzystanie z nich jest bardzo uciążliwe). Po przypisach znajduje się bibliografia, ale jej układ jest zagadką redak-

tora (nie jest to ani bibliografia do całości pracy, ani bibliografia do poszczególnych rozdziałów). Zresztą do strony redakcyjnej można mieć wiele innych uwag, choćby niestaranna korekta. Są natomiast pomocne w korzystaniu z książki indeksy osobowy i geograficzny oraz zestawienia tabel i ilustracji, a tych jest tu sporo.

Krzysztof Kowalkowski, *Z dziejów wsi i parafii Barłożno oraz wsi do niej należących*, Gdańsk 2003, wyd. Wydawnictwo MYYK, ss. 296

Najpokaźniejsza i chyba najlepiej prezentująca się graficznie monografia w całej serii opracowanych i wydanych dotychczas przez gdańskiego historyka-amatora (ukazało się ich 5: Rytle, Miłobądz, Pszczółek, Kręgu i Brzeźna Wielkiego). Książka składa się z trzynastu rozdziałów, przedmowy bp. pelplińskiego Jana Bernarda Szlagi, odautorskiego słowa oraz bibliografii. Dołączono tu także szereg kolorowych ilustracji dokumentujących ostatnie lata w dziejach społeczności wiejskiej i parafii. Autor rozpoczyna swoją opowieść od przedstawienia położenia wsi i jej współczesności, pochodzenia jej nazwy oraz zarysu historii. Następnie prezentuje organizacje społeczne działające dawniej i obecnie we wsi, losy miejscowej parafii, sylwetki proboszczów i wikariuszy. Potem omawia kolejno wsie należące do parafii i szkoły funkcjonujące w okolicy. Cztery ostatnie rozdziały mają charakter minisłownika biograficznego – autor przedstawia tu sylwetki osób związanych z parafią oraz sylwetki księży i zakonników z niej się wywodzących (m.in. znany polski działacz narodowy okresu rozbioru i senator w okresie międzywojennym – ks. Feliks Bolt). Dalej zaś wymienia osoby poległe w czasie I i II wojny światowej. Mocną stroną tej monografii, podobnie jak i wcześniejszych, są liczne zdjęcia, reprodukcje dawnych planów wsi i map najbliższej okolicy.

Tadeusz Staich – człowiek gór, sługa słowa, red. W.A. Wójcik, Kraków 2003, wyd. Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK im. Edwarda Moskały, ss. 176

Książka zawiera materiały z sesji, poświęconej tej jednej z najbarwniejszych postaci kultury Podhala XX wieku, jaka odbyła się w Krakowie w grudniu 2003 roku. Wśród ośmiu zamieszczonych tu artykułów jest także tekst Józefa Borzyszkowskiego: *Tadeusz Staich a Kaszuby*. Autor pisze o Staichu, że był „*Piewcą Tatr i przyjacielem Kaszub*”. Ale jest to nie tyle opowieść o tym znanym podhalańskim regionaliście, ile raczej minirozprawka połączona ze wspomnieniami dotyczącymi kontaktów kaszubsko-góralskich, regionalistów pomorskich i podhalańskim. I w tym sensie jest to ciekawy przyczynek nie tylko do biografii T. Staicha, ale także do dziejów polskiego regionalizmu. Zarówno ten tekst, jak i wszystkie pozostałe zostały bogato zilustrowane licznymi zdjęciami, reprodukcjami różnego rodzaju dokumentów, fragmentami artykułów i wierszy T. Staicha itd.

***Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Informator 2003*, red. L.M. Nijakowski, S. Łodziński, Warszawa 2003, wyd. Wydawnictwo Sejmowe, ss. 280**

Jest to zmieniona i uzupełniona wersja podobnego informatora, który ukazał się w 1994 r. Ponieważ od tego czasu zaszły dość istotne zmiany na polskiej scenie etnicznej, pojawiła się konieczność ponownego jej opisania. Całość podzielono na dwie części. W pierwszej autorzy przeprowadzają najpierw ogólną charakterystykę mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (dodać należy, że Kaszubi nie są uznawani za mniejszość etniczną, a więc nie zostali tu uwzględnieni). Następnie przechodzą do omówienia kwestii prawnych związanych z ochroną osób należących do mniejszości – najpierw w perspektywie europejskiej i w świetle prawa międzynarodowego, a potem w realiach polskich (tu m.in. analizują politykę różnych organów państwa wobec mniejszości, udział mniejszości w życiu politycznym, dostęp do środków masowego przekazu oraz spory i konflikty o miejsca pamięci). W części drugiej zaprezentowane zostały organizacje, związki religijne i prasa mniejszości, z tym że tym razem uwzględniono także mniejszości językowe, a więc i Kaszubów. Trzeba jednak przyznać, że poszczególne mniejszości zostały tu potraktowane bardzo różnie – przy niektórych wymieniono wiele różnych organizacji i instytucji wraz z adresami (np. przy Niemcach), a przy innych podano tylko jedną organizację i jeden adres (tak właśnie przy Kaszubach, a przecież instytucji, organizacji, mediów kaszubskich jest znacznie więcej). Zamieszczono tu również fragmenty najważniejszych aktów prawnych dotyczących mniejszości, bibliografię wybranych prac ich dotyczących, wykaz udzielonych dotacji ministerialnych (dopiero przeglądając ten wykaz, można się przekonać, w jak niewielkim stopniu w porównaniu z innymi grupami wsparcie otrzymuje społeczność kaszubska). Na samym końcu zaprezentowano wyniki ostatniego Spisu Powszechnego w 2002 r.

***Wyznania religijne. Stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2000-2002*, red. L. Adamczuk, G. Gudaszewski, Warszawa 2003, wyd. Główny Urząd Statystyczny, ss. 359**

To już czwarte wydanie pożytecznego informatora o wyznaniach religijnych i stowarzyszeniach etnicznych w Polsce. Zgodnie z tytułem składa się z dwóch części. Pierwszą poświęcono związkom wyznaniowym, drugą – stowarzyszeniom mniejszościowym. Tu rozpoczęto od przedstawienia statystyki narodowościowej w Polsce, ogólnie tylko odwołując się do wyników Spisu Powszechnego w 2002 r. (bez podania jego wyników). Następnie zaprezentowano ogólny obraz stowarzyszeń mniejszościowych w Polsce (w układzie chronologicznym i przestrzennym). Główny jednak trzon stanowi wykaz poszczególnych organizacji (najpierw wykaz w układzie alfabetycznym, w porządku chronologicznym powstania, a następnie według liczby członków oraz według poszczególnych grup). Taki układ jest bardzo poręczny w korzystaniu i daje pełniejszy obraz stowarzyszeń (wiadomo np. od razu,

która grupa ma najwięcej organizacji, a która najliczniejsze). Wreszcie są karty informacyjne poszczególnych stowarzyszeń (podaje się tu nazwę, adres, rok powstania i rejestracji, liczbę członków za ostatnie lata, zasięg terytorialny, jednostki terenowe, jeśli takie są, wydawnictwa, placówki kulturalne itd.). Źródłem tych informacji są ankiety sprawozdawcze przysyłane przez same stowarzyszenia. Tym bardziej powinno dziwić, że Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie znalazło się wśród organizacji o „*niepełnych danych*”.

„Biuletyn Historyczny Lęborskiego Bractwa Historycznego i Muzeum w Lęborku”, 2003, nr 22, ss. 68

Kolejny numer lęborskiego Biuletynu przynosi kilka interesujących artykułów dotyczących lokalnej historii, m.in. Andrzeja Barańskiego o karierach lęborskich urzędników zakonnych, tekst Zachariasza Frącka o dziejach wsi i parafii w Godętowie czy Joanny Schodzińskiej o powojennych wysiedleniach ludności niemieckiej z powiatu lęborskiego. Zamieszczono tu także trzy prace z konkursu dla młodzieży o historii Ziemi Lęborskiej, fragment niemieckiej pracy z 1913 r. o „polskim zagrożeniu”, prezentację sylwetki Mieczysława Stryjewskiego, recenzje i sprawozdania.

„Biuletyn Historyczny Lęborskiego Bractwa Historycznego i Muzeum w Lęborku. Wydanie specjalne”, 2003, nr 23, ss. 206

Numer ten zawiera materiały z sesji „Pradzieje Ziemi Lęborskiej”. Wśród jedenastu zamieszczonych tu artykułów warto zwrócić uwagę choćby na tekst Krystyny Huhały o losach zabytków i archiwaliów dotyczących schyłku starożytności na terenie powiatu lęborskiego, Rafała Zapłaty artykuł o przestrzeni wytwarzanej w kulturze wczesnośredniowiecznego Pomorza czy też interesujący tekst Jacka Wierzbickiego o pograniczu Pomorza Zachodniego i Wschodniego u progu epoki brązu.

Henryk Soja, Violetta Tkacz, *Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach. Przewodnik*, Kluki 2003, wyd. Muzeum Pomorza Środkowego. Oddział Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach, ss. 48

Tytuł książki jest trochę mylący, bo jest ona czymś więcej niż tylko przewodnikiem po skansenie. Wystarczy pokazać, że zawiera m.in. zarys dziejów wsi Kluki i łącznie z mitologicznymi opowieściami o jej początkach, charakterystykę Słowińców i dotyczących ich badań, obszerny opis ich życia i głównych zajęć (rybołówstwo, rolnictwo, kulturę duchową i społeczną, kwestie religijne, kulturę materialną). I dopiero po tych wszystkich obszernych wyjaśnieniach autorzy przechodzą do prezentacji Muzeum – jego historii, zbiorów, form pracy itd. A jeszcze na końcu dodano informację o powiecie słupskim i wszystkich jego gminach. Całość została bardzo estetycznie opracowana graficznie i ubarwiona licznymi kolorowymi zdjęciami.

Grzegorz Strauchold, *Myśl zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej w latach 1945*, Toruń 2003, wyd. Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 481

Ciekawa i ważna monografia powojennych losów osób i środowisk związanych z realizacją polskiej myśli zachodniej. Autor zaczyna od przedstawienia losów idei wyrastających z tej myśli oraz inspirowanych nią czynów w okresie II wojny światowej (stosunek do ziem zachodnich różnych środowisk politycznych, praca naukowa z nimi związana, koncepcje przyszłych granic, działanie PZZ, utworzenie Instytut Zachodniego itd.). W drugim rozdziale prezentuje przełom roku 1945 i pierwsze próby realizacji idei zachodniej (postawa Kościoła, stosunek PPR do tych idei, kwestie osadnicze, stosunek do problemu autochtonów, problematyka łożyska, odrodzenie i powstanie nowych instytutów ziem zachodnich, m.in. Instytutu Bałtyckiego itp.). Trzeci rozdział obejmuje okres od powołania Ministerstwa Ziem Odzyskanych do wyborów sejmowych w 1947 r. Kolejne dwa rozdziały prezentują badania naukowe nad ziemią zachodnią – historyków (w tym badania nad historią Pomorza Zachodniego) oraz geografów. Po tych analizach autor wraca do kontekstu politycznego, prezentując zmieniającą się sytuację po wyborach do Sejmu Ustawodawczego i coraz silniejszy nacisk ideologiczny. Okres szczytowy stalinizmu przedstawiono w rozdziale siódmym, zaś rozdział następny, ostatni, poświęcono na opisanie problematyki ziem zachodnich w czasie październikowej odwilży i po dojściu Gomułki do władzy (*Polski „Zachód” na nowo odkryty*). Książkę uzupełnia obszerna bibliografia oraz indeks osobowy.

***Animacja kulturalna i społeczno-wychowawcza w środowiskach lokalnych*, red. J. Żebrowski, Gdańsk 2003, wyd. Gdańskie Towarzystwo Naukowe, ss. 263**

Kolejny, ósmy już tom, w serii „Edukacja w społeczeństwie obywatelskim” tak jak wszystkie wcześniejsze zawiera materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej poświęconej temuż tematowi. 22 zamieszczone tu teksty zgrupowano w dwóch częściach. Pierwsza porusza problemy „animacji kulturalnej i społeczno-wychowawczej wobec wyzwań cywilizacyjnych”. W drugiej („Interdyscyplinarny i polisemantyczny charakter animacji w środowiskach lokalnych”) znalazły się trzy teksty, które mogą szczególnie zainteresować czytelnika-regionalistę: K. Kossak-Głowczewski, *Antropologiczne konteksty edukacji regionalnej w świetle doświadczeń kaszubskich*, D. Żebrowska, *Edukacyjne i animacyjne funkcje wybranych placówek muzealnych w województwie pomorskim (przeszłość pięknem znaczone)* i T. Maliszewski, *Uniwersytet Ludowy ośrodkiem animacji kulturalnej w regionie* (autor odwołuje się tu głównie do pracy Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego we Wieszycy).

Uniwersytet Ludowy – Szkoła dla Życia, red. M. Byczkowski, T. Maliszewski, E. Przybylska, Wieżycza 2003, wyd. Kaszubski Uniwersytet Ludowy, ss. 455

Obszerny ten tom jest zwieńczeniem długiego, międzynarodowego programu pod tym samym tytułem (o samym projekcie zawarto informacje w aneksie na końcu książki – jest tu kalendarium, informacja o partnerach i autorach). Książka dzieli się na cztery działy. Pierwszy poświęcono dziejom idei uniwersytetów ludowych w różnych krajach (Polska, Dania, Niemcy, Szwecja). Część druga prezentuje wyniki badań nad potrzebami edukacyjnymi w Polsce, Niemczech i Szwecji (w Polsce badania realizowano w gminie Somonino). W części trzeciej zawarto materiały opracowane w ramach projektu – są tu informacje dotyczące regulacji prawnych odnośnie do uniwersytetów ludowych w różnych krajach, prezentacje pracy poszczególnych placówek oraz seria rozważań teoretycznych nad podstawami prac tego typu placówek. Wreszcie część czwarta to „Ułowskie impresje”, czyli różnego rodzaju refleksje, uwagi. Ponieważ projekt był międzynarodowy, część tekstów opublikowano tu w języku niemieckim (a równolegle ukazała się wersja anglojęzyczna całego tomu). Jest to w tej chwili chyba najpełniejsza prezentacja idei ułowskich w piśmiennictwie polskim.

„Acta Cassubiana”, 2003, t. 5, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 402

W pierwszej części pt. *Studia i materiały* znajdują się m.in. teksty: Zygmunta Szultki *Uwagi o najnowszych publikacjach dotyczących liczebności ludności kaszubskiej na Pomorzu Zachodnim*, Wojciecha Konkela o dziejach kąpieliska w Brzeźnie, Maji Wawrzyk o kobietach z elity politycznej Pomorza Gdańskiego (1989-2003) oraz Renaty Pałczyńskiej-Gościński i Iwony Ulenberg o przedsiębiorczości na terenie gminy Kościerzyna w latach 1989-2002. Ponadto znalazły się tu kolejne teksty prezentujące spuściznę Andrzeja Bukowskiego w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego, ciąg dalszy rozważań Edwarda Brezy o nazwiskach pomorskich oraz blok artykułów z zakresu językoznawstwa (o mitonimie *gryf* w nazewnictwie Pomorza Zachodniego, o aktywności słowotwórczej derywatów od nazw roślin w *Słowniku gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* Bernarda Sychty, o nazwach własnych w utworach Jana Piepki itd.). W dziale *Pomorskie syntezy i refleksje* uczonych zamieszczono tekst Zbigniewa Zielonki *O historię literatury kaszubskiej*, a w materiałach źródłowych Józef Borzyszkowski opublikował memoriał dotyczący projektu autostrady pomorskiej. Ponadto jak zwykle w piśmie są recenzje, noty wydawnicze, kronika oraz wspomnienia pośmiertne.

„Karta”, 2003, nr 39, wyd. Fundacja Ośrodka KARTA, ss. 160

W kolejnym tomie znanego historycznego czasopisma znalazły się dwa materiały dotyczące Kaszub. Pierwszy dotyczy zbioru fotografii znanego chmielęńskiego fotografa Władysława Baranowskiego. Najpierw Krystyna Krynicka przedsta-

wiła samego autora oraz losy jego kolekcji (dołączono tu także szereg opisanych fotografii), a następnie zamieszczono blok zdjęć portretowych z jego kolekcji (*Portret na tle*). Znalazła się tu także ciekawa prezentacja zasobu... butelki Piotra Itrycha z Pałubina k. Starej Kiszewy, który w 1979 r. opisał wierszem swoje życie i zakopał je w butelce. Teraz ta oryginalna spuścizna trafiła do KARTY, a w piśmie zamieszczono kilka utworów, interesujących na równi dla historyków, jak i językoznawców.

Kosznajderia – kraina i ludzie między Chojnicami a Tucholą (XV-XX w.), red. W. Jastrzębski, Bydgoszcz-Tuchola 2003, wyd. Instytut Historii Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Starostwo Powiatowe w Tucholi, ss. 240

Bardzo ważna książka zawierająca materiały z konferencji naukowej, która odbyła się we wrześniu 2003 roku w Tucholi. Czytelnik otrzymuje kompetentne wypowiedzi dotyczące subregionu chyba najslabiej obecnego w pracach polskich historyków Pomorza. Zgromadzone tu artykuły podzielono na dwie części. Pierwsza dotyczy ogólnie dziejów Kosznajderii. Warto tu zwrócić uwagę na teksty J. Borzyszkowskiego, *Grupy etniczne Pomorza*, S. Zonenberga, *Powstanie i dzieje wsi kosznajderskich do 1466 roku* czy W. Jastrzębskiego, *Kosznajdrzy i Kosznajderia w latach 1920-1945*. Druga część nosi tytuł: *Kosznajderia/Kosznajdrzy w literaturze, edukacji i biografistyce*. Znalazło się tu siedem artykułów, m.in. E. Brezy o nazwiskach Kosznajdrów, L. Łuniewskiej o etymologii nazw niektórych wsi kosznajderskich czy A. Kilian o świadomości i tożsamości regionalnej i czynnikach ją kształtujących na przykładzie Kosznajderii w XX wieku. Na końcu zamieszczono kilka fotografii.

Życie dawnych Pomorzan, t. 2, red. W. Łysiak, Bytów-Słupsk 2003, wyd. Pomorska Akademia Pedagogiczna w Słupsku, Muzeum Zachodniokaszubskie w Bytowie, ss. 304

Książka zawiera materiały z drugiej konferencji pod tym samym tytułem, która odbyła się w październiku 2002 r. w bytowskim muzeum. Wśród 23 tekstów znaleźć można opracowania odnoszące się do archeologii, literatury, historii i tej dawniejszej, i tej najnowszej, do historii sztuki, i etnografii oraz folklorystyki. Wśród tych tekstów warto zwrócić uwagę na choćby kilka: V. Tkacz, *Obraz kultury rodzimych mieszkańców Izbicy w oczach pierwszych powojennych osadników*, E. Szalewska, *Trendy regionalne w architekturze Ziemi Bytowskiej*, A. Kuik-Kalinowska, *Zachodnie kresy. Kaszubski świat w prozie Anny Łajming*, W. Skóra, *Liczebność, rozmieszczenie i stan posiadania Kaszubów w powiecie bytowskim w dwudziestoleciu międzywojennym*. Na końcu zamieszczono indeksy osobowy i geograficzny.

Korzenie Gdyni, cz. 1, materiały z konferencji historycznej 2.10.2002, pr. zbiorowa, Gdynia 2003, wyd. Oficyna Verbi Causa, ss. 136

Wśród jedenastu zamieszczonych tu tekstów dotyczących historii najnowszej miasta warto zwrócić uwagę na opracowanie W. Kwiatkowskiej, *Starcie Kaszubów z osadnikami – od partykularyzmu do integracji*.

Korzenie Gdyni, cz. 2, materiały z konferencji historycznej 6.03.2003, pr. zbiorowa, Gdynia 2003, wyd. Oficyna Verbi Causa, ss. 91

Tym razem, w drugim tomie dotyczącym najnowszej historii Gdyni, zaprezentowano pięć tekstów, wśród nich M. Sokołowskiej o powojennych wysiedleniach z miasta oraz J. Marszalca o Gdyni w raportach bezpieczeństwa z lat 1950-1956.

Andrzej Januszajtis, Gdańskie zegary, dzwony i karyliony, Gdańsk 2003, wyd. WDP „Bernardinum”, ss. 166

Kolejny tom w serii „Małej Biblioteczki Gdańskiej”. Tym razem A. Januszajtis, znany miłośnik dawnego Gdańska, opowiada o tym, jak mierzono czas nad Motławą i zaznaczano jego upływ. W pierwszej części przedstawia gdańskich zegarmistrzów i gdańskie zegary (także morskie i portowe, słoneczne, domowe, a nawet zegary... dla uciechy i rozrywki). Jest tu także aneks zawierający wykaz zegarmistrzów dawnego Gdańska. W części drugiej opisuje dzwony, kuranty, karyliony i ich twórców (m.in. pisze o muzyce dzwonów). Tu także jest aneks, zawierający zestawienia gdańskich ustawiaczy kuranta ratuszowego, karylionistów od św. Katarzyny oraz twórców gdańskich dzwonów. Całość kończy obszerna bibliografia.

„Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2003-2004, nr 12-1, ss. 92

Numer otwiera rozmowa z prof. W. Kuleszą o sporze wokół „Krwawej Niedzieli” w Bydgoszczy, podtrzymując zasadniczo ustalenia historyków polskich. O samym zaś sporze pisze w tym samym numerze T. Chinciński: *Koniec mitu „Bydgoskiej Krwawej Niedzieli”*. Wśród innych materiałów warto zwrócić uwagę jeszcze na artykuły M. Tomkiewicz, *Wysiedlenia z Gdyni w 1939*, A. Paczoski, *Dzieci Potulic* oraz J. Marszalca o tym, jak władze PRL walczyły z legendą Grudnia’70.